

Prikaz knjige: Kristinka Ovesni, *Andragoški kadrovi – profesija i profesionalizacija*

U izdanju Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu objavljena je monografija Kristinke Ovesni *Andragoški kadrovi – profesija i profesionalizacija*. Monografija sadrži 310 strana osnovnog teksta i 40 strana priloga u obliku relevantne literature (sa preko 400 bibliografskih jedinica), indeksa pojmova i indeksa imena. U ovom obimnom delu izlažu se rezultati teorijskih proučavanja i empirijskih istraživanja fenomena profesionalizma i profesionalizacije u područja obrazovanja odraslih. Tema je svakako ekskluzivna, interesantna i reklo bi se izazovna, ne samo za andragošku, već i za širu naučno stručnu javnost iz nekoliko razloga:

Studija *Andragoški kadrovi – profesija i profesionalizacija* je podeljena na tri veće i međuzavisne celine; a) teorijsko-analitička rasprava o fenomenu profesije i profesionalizacije sa posebnim osvrtom na profesionalizaciju u obrazovanju odraslih, b) metodološki pristup problemu istraživanja i v) analiza i interpretacija rezultata.

U prvom i najobimnijem delu razmatraju se različiti pristupi u definisanju pojma profesije i profesionalizacije kao što su: etimološki, taksonomski, socio-ekonomski, ekološki, sistemski, dinamički, funkcionalno andragoški.

Termin profesija se od XIX veka vezuje za grupu distinktivnih zanimanja, prvenstveno iz oblasti bogoslovije, prava i medicine. Ova grupa razlikovala se od ostalih zanimanja po dve ključne karakteristike. Obavljanje ovih zanimanja podrazumevalo je univerzitetsko obrazovanje i ekskluzivan društveni status. Na osnovu analize obimne literature autor izvodi zaključak da definisanje karakteristika profesije omogućuje grupi ljudi koji obavljaju slične poslove da svoje zanimanje standarizuju i da se organizuju tako da mogu da ostvare određene kriterijume na osnovu kojih će se njihovo zanimanje posmatrati kao profesija. Ultimativni cilj u određivanju karakteristika neke profesije jeste davanje mogućnosti osobama koje nisu njeni pripadnici da je prepoznaju kao profesiju. Za ostvarenje tog cilja neophodno je da se postigne prepoznatljivost na dva nivoa: a) na nivou društva i b) među članovima drugih, već priznatih profesija. U tom kontekstu

posebna pažnja poklanja se uspostavljanju razlike između profesije i zanimanja. Pored analize i kritičke interpretacije obimne literature o fenomenu profesije i profesionalizacije, sistematski je, polazeći od koncepta „idealnih ili razvijenih profesija“, analizirano 25 određenja pojma profesije. Ta analiza pokazuje da su najfrekventniji od svih (19) karakteristika profesije dugotrajno visoko obrazovane, sistem za održavanje profesionalne discipline i kontrole ulaska u profesiju i postojanje kodeksa profesionalne etike.

Pojam i fenomen profesije Ovesni analizira dominantno iz andragoškog ugla, nastojeći da ukaže na međuzavisnost profesije i obrazovanja, odnosno znanja, čime apostrofiraju intelektualnu, odnosno kognitivnu komponentu profesije kao njeno primarno određenje. Razmatranje procesa profesionalizacije u obrazovanju odraslih započinje analizom područja obrazovanja odraslih, odnosno identifikovanjem njegovih socijalnih, filozofskih (etičkih), političkih ekonomskih dimenzija. Analiza pokazuje da se određenje područja obrazovanja odraslih kreće u rasponu od ekskluzivnih do inkluzivnih, od sistematskih i namernih uticaja do nenamernih, od isključivo individualnih do širih socijalnih aktivnosti, od aktivnosti obrazovanja do aktivnosti učenja. Bez obzira na prisutne dileme postoji snažan trend ka profesionalizaciji ovog područja. Do sredine XX veka područje obrazovanja odrasli dominantno je obeležavalo delovanje mnoštva praktičara čiju su široku osnovu činili volonteri, izvestan broj stalno zaposlenih, ali neadekvatno profesionalno pripremljenih praktičara i sasvim mali deo profesionalnih andragoga. Poslednje decenije XX veka obeležilo je stvaranje propustljivijih granica područja obrazovanja odrasli prema drugim profesijama uz potpuniji teorijski pluralizam. U pokušaju da odgovori na pitanje da li je zanimanje andragog već steklo status profesije, Ovesni ukazuje na istraživanja koja su uglavnom koncipirana na taksonomskoj osnovi, a koja sugerišu da profesiji andragog nedostaju neke od bazičnih karakteristika koje poseduju razvijene profesije. Ova istraživanja pokazuju da profesionalna priprema andragoških kadrova nije precizno definisana, niti o profesionalnoj pripremi andragoga postoje dostupne baze podataka. Sa druge strane, Ovesni ističe da profesionalna praksa andragoških kadrova ispunjava brojne kriterijume na osnovu kojih se to zanimanje može posmatrati kao profesija.

U drugom tematskom bloku koji nosi naziv *Metodološki pristup problemu* autor pozicionira predmet istraživanja i formuliše osnovni istraživački problem, odnosno pitanje – da li prethodna profesionalna priprema, tj., njena sublimacija u profesionalno znanje dominira procesom profesionalizacije područja obrazovanja odraslih. Istraživačke varijable grupisane su kao zavisne (elementi profesije), nezavisne (obrazovni kompleks) i kontrolne (bio-socijalne, radne i organizacione varijable). Shodno tome, organizovano je obimno empirijsko istraživanje na uzorku od 730 ispitanika od čega su 150 pripadnici razvijenih profesija, 91 studenti

andragogije i 489 andragoški kadrovi. U koncipiranju, realizaciji i tumačenju dobijenih nalaza autor se rukovodio pretpostavkom da pored faktora iz bio-socijalnog, radnog i organizacionog kompleksa, prethodna profesionalna priprema predstavlja ključni činilac u procesu profesionalizacije. U prikupljanju podataka korišćena je baterija instrumenata – upitnika i skala čija je valjanost i validnost utvrđivana kroz sprovođenje preliminarnih istraživanja na manjim uzorcima. Dobijeni podaci su tretirani pomoću većeg broja matematičko- statističkih postupaka kao što su: multivarijantna analiza varijanse, kanonička korelaciona analiza i faktorska analiza.

U trećem tematskom bloku data je analiza i interpretacija rezultata istraživanja sa obiljem komentara i predloga za dalje delovanje. Obimni istraživački nalazi svrstani su u deset posebnih grupacija, odnosno poglavlja.

U prvom redu istraživanje je pokazalo da prethodna profesionalna priprema oblikuje percepciju specijalističkog znanja kao preduslova za pripadnost profesionalnoj asocijaciji. Posebno vredni su nalazi koji se tiču procene profesionalne solidarnosti, odnosno moći profesionalne asocijacije izražene kroz umreženost članova. Prema mišljenju mnogih istraživača percepcija moći sopstvene profesionalne asocijacije na području obrazovanja odraslih predstavlja jedan od osnovnih pokazatelja profesionalizacije jednog područja rada. U očima andragoških kadrova andragoška profesija ima status „profesije u nastajanju” jer se, između ostalog, moć profesionalne asocijacije ne procenjuje kao veliki. Istovremeno svi zaposleni na području obrazovanja odraslih opažaju kako moć njihove profesionalne asocijacije u društvu raste sa porastom moći njihove profesionalne asocijacije na području obrazovanja odraslih.

Bez obzira na prethodnu profesionalnu pripremljenost svi ispitivani subjekti smatraju da obavljanje andragoških poslova zahteva punu profesionalnu autonomiju. Većina respondenata ocenjuje da uživa privilegije i nezavisnost u delovanju zbog ugleda sopstvene profesije u društvu. Ove procene, međutim, variraju s obzirom na određena socijalna i demografska obeležja, a posebno s obzirom na nivo obrazovanja, starost, dužinu radnog staža, bračni i roditeljski status.

Socijalna kontrola angažovanih u području obrazovanja odraslih ispitivana je putem a) percepcije sopstvene odgovornosti, b) percepcije specijalističke jurisdikcije, v) samoprocene podsticajnosti evaluacije i g) opažanja frekvencije evaluacije. Utvrđeno je da kod neadekvatno profesionalno pripremljenih andragoških kadrova na percepciju smanjene odgovornosti deluje promena toka karijere u mlađoj životnoj dobi ka oblasti za koju se nisu profesionalno pripremali. Percepcija sopstvene odgovornosti pred klijentima zavisi od unutrašnjih činilaca organizacije. To autora navodi na zaključak da kod neadekvatno pripremljenih kadrova program obrazovanja i usavršavanja valja učiniti mandatornim.

Kada je u pitanju percepcija društvenog statusa sopstvene profesije postoji velika sličnost između andragoga i onih koji nisu adekvatno pripremani za rad u području obrazovanja odraslih. I jedni i drugi percipiraju profesiju andragoga kao važnu za društvenu stabilnost i smatraju da profesija kontroliše standarde i uslove profesionalnog obrazovanja članova. Neadekvatno profesionalno pripremljeni kadrovi, procenjujući profesionalne standarde, ispoljili su neke karakteristike pripadnika razvijenih profesija: posvećenost, odsustvo lukrativnosti, lojalnost i odanost sopstvenoj profesionalnoj grupi, uslužnu orijentaciju i jasno izraženu potrebu za kontinuiranim profesionalnim obrazovanjem. Pitanje profesionalne etike posebno je tretirano i nisu nađene značajnije razlike među onima koji jesu i onima koji nisu posebno profesionalno pripremani. Zbog toga autor zaključuje da je pitanje profesionalne etike više u domenu uticaja varijabli rada nego posebne profesionalne pripreme.

Kada je u pitanju profesionalna subkultura istraživanje je pokazalo da andragozi, za razliku od onih koji nisu adekvatno pripremani, jasnije percipiraju međusobnu kooperativnost, ali da su neodlučniji u području međusobne razmene iskustava, neformalnih sastanaka, uvažavanja iskustvenog autoriteta i međusobno koordiniranih aktivnosti. Dobijeni nalazi potvrđuju shvatanje Helsbija o povezanosti profesionalne subkulture sa individualnim iskustvom i njenim oblikovanjem kroz grupnu ili pojedinačnu interakciju. Razlike u percepciji ispoljenosti pojedinih elemenata profesionalne subkulture ne mogu se objasniti varijablama iz bio-socijalnog, radnog i organizacionog kompleksa.

Razlozi za bavljenje određenom profesijom predstavljaju jednu od centralnih životnih odluka i kao takvi su refleksija personalnih prioriteta i samoopažanja. Adekvatno profesionalno pripremljeni andragozi svoje profesionalno delovanje češće opažaju kao ishod profesionalizovanosti andragogije. Menadžerske funkcije i visok stepen odgovornosti za andragoge predstavljaju ključne razloge za bavljenje sopstvenom profesijom. Kod neadekvatno profesionalno pripremljenih ispitanika dominira motiv sigurnosti ili instrumentalistička orijentacija. Oni svoju aktivnost posmatraju kao „posao”, a ne kao profesiju.

Uloge i zadaci koje andragozi obavljaju u svom profesionalnom delovanju ispitivani su preko zasebnog instrumentarija. Na osnovu mišljenja i nalaza brojnih autora izdvojeno je i procenjivano 25 relativno nezavisnih profesionalnih uloga. Kanonička korelaciona analiza je ukazala na slaganje između profesionalno pripremljenih i profesionalno ne pripremljenih kadrova u pogledu animatorskih, motivišućih uloga: učesnika u procesu društvene transformacije, agenta socijalne promene, životnog savetnika, pokretača učenja. Nešto manje slaganje je identifikovano u pogledu nastavničko mentorskih uloga: instruktor mentor, kritički analitičar, ekspert i sl.

Bazična profesionalna priprema posmatrana je preko percepcije sopstvenih profesionalnih kompetencija, odnosa prema sopstvenom profesionalnom znanju i zadovoljstva uslova u kojima je ono sticano. Kada je u pitanju sticanje profesionalne kompetentnosti podaci pokazuju da profesionalno nepripremljeni andragoški kadrovi najviši rang dodeljuju neformalnom profesionalnom obrazovanju, dok andragozi najviše vrednuju profesionalno formalno obrazovanje. Analiza je takođe ukazala na značajan uticaj kontekstualnih faktora na sticanje profesionalne kompetentnosti. Neadekvatno profesionalno pripremljeni kadrovi do znanja dolaze kroz praktično obavljanje delatnosti i razmenu mišljenja sa kolegama i sebe doživljavaju kao samouke, dok andragozi u prvom redu ukazuju na vrednost samoobrazovanja u procesu sticanja praktičnog znanja. S tim u vezi su i podaci o potrebi kontinuiranog profesionalnog obrazovanja. Andragozi potrebu i neophodnost kontinuiranog profesionalnog obrazovanja vezuju za brze promene u okruženju, dok profesionalno nepripremljeni andragoški kadrovi osnovni razlog za kontinuirano obrazovanje vezuju za obavljanje konkretnog posla.

Sumirajući dobijene rezultate i sintetizujući zaključke Kristinka Ovesni ističe da proces profesionalizacije područja obrazovanja odraslih traje gotovo stotinu godina i da u tom procesu profesionalna priprema predstavlja ključni faktor. Shodno tome, profesionalno pripremljeni andragozi ispoljavaju sve ključne odlike razvijenih profesija i jesu profesija. Profesionalna znanja jesu stožer koji određuje početak, cilj i tok procesa profesionalizacije.

Studija Kristinke Ovesni, sagledana u celini, predstavlja vrednu teorijsko empirijsku raspravu o bazičnim problemima profesije i profesionalizacije u obrazovanju odraslih. Vrednost ove knjige je tim veća što ona predstavlja jednu od retkih studija kod nas o problemu profesije i profesionalizacije uopšte i prvu sveobuhvatno istraživanje problema profesije i profesionalizacije područja obrazovanja i učenja odraslih. Metodološka koherentnost i primena složenih matematičko-statističkih procedura obezbeđuju ovom delu status originalnog naučnog istraživanja. Izneti stavovi i teze su dobro teorijski elaborirani i argumentovano branjeni, pri čemu posebno imponuje sposobnost autora za analizu i interpretaciju rezultata, kao i dobro poznavanje referentnih istraživanja i literature. Tekst je dobro strukturiran i napisan jasnim stručnim jezikom.

Monografija *Profesija i profesionalizacija u obrazovanju odraslih* Kristinke Ovesni je značajan doprinos teorijskom utemeljenju andragogije i unapređenju postojeće prakse obrazovanja i učenja odraslih. Ona istovremeno predstavlja i dobru osnova za uvođenje studenata andragogije u teoriju i praksu obrazovanja i učenja odraslih i širenje andragoške kulture u među zaposlenim andragoškim kadrovima u Srbiji.

Miomir Despotović